

La indumentària

ENRIC MIRAMBELL I BELLOC

Il·lustracions: JOAQUIM PLA I DALMAU

L'aspecte dels nostres carrers, d'uns anys ençà, ha experimentat una transformació considerable. Per la fisonomia de molts edificis; per la presentació externa de comerços i oficines bancàries; per la major il·luminació nocturna; per la presència d'un trànsit intens i d'una gran quantitat de cotxes aparcats. També ha canviat notòriament el ritme dels moviments que s'hi produeixen. Una acceleració en el pas dels vianants i uns condicionaments en la circulació dels vehicles. Però també s'hi fa notar un canvi molt palès en la forma de vestir dels personatges que s'hi mouen.

I serà en aquesta evolució de la indumentària que avui posarem la nostra atenció.

La bandola dels nadons

Ja en els més petits notem la diferència entre ara i abans. Jo recordo que les meves primeres observacions em dugueren a preguntar si els nadons no tenien cames. El motiu d'aquesta pregunta era la forma en què se'ls presentava vestits. Indiferent al sexe, portaven la bandola. Era una peça que envoltava la part inferior del cos, i fins i tot els sobrepassava, de manera que les extremitats inferiors no es veien. La part alta es cobria amb el fasset. A l'interior, una faixa d'uns deu centímetres d'amplada per uns dos metres de llargada servia per subjectar tota la regió abdominal. La criatura presentava l'aspecte d'un paquet.

I així els veiem en els primers mesos de vida. Com que l'ús dels cotxets és relativament modern, aquestes criatures empaquetades es portaven en braços, amb la consegüent incomoditat tant per part del portat com del portador.

Per aconseguir la perfecció en fer aquests paquets vivents calia tenir-ne l'art, i això no era donat a tothom. Com tampoc no era fàcil portar-los adequadament. Recordo el cas d'un pare que agafant la criatura amb la màxima precaució, molta por i molt poca traça, es va quedar amb la bandola a la mà, mentre el nadó anava per terra, afortunadament sense greus conseqüències, almenys que es notessin de moment.

Passats uns mesos la vestimenta s'anava racionalitzant, al mateix temps que s'anava diferenciant la de cada un dels dos sexes. I amb això arribàvem al moment de calçar-lo. Era un pas important en la vida infantil.

Una peça interior que portaven els nens era la granota, que feia conjuntament les funcions de samarreta i de calçotet. Tenia l'avantatge de la seva adaptació, sense l'inconvenient que mentre una peça va per amunt, l'altra es desplaça en sentit contrari. També es portava la granota exterior, de variats teixits i colors.

Passar de nen a noi

A mesura que el nen anava creixent, el camal del pantalon s'anava allargant, i si primerament deixava al descobert una bona part de la cuixa, més tard ja s'acostava al genoll, i continuava baixant fins arribar a la llargada definitiva, arran de sabata.

També en les nenes, el vestit, que inicialment era molt curt, s'anava allargant, mentre que, en sentit contrari, els mitjons anaven pujant cada vegada més, fins a transformar-se en mitges.

En les temporades més fredes, tant els nens petits com les nenes portaven mitges.

Els nens, ja una mica grandets, amb pantalons curts i unes mitges que s'introduïen per dins el camal del pantalon, tenien un aspecte molt poc estètic. Però era una manera de defensar-se del fred.

El davantal, que per la seva forma més aviat era una bata, constituïa la vestimenta de treball. Era indispensable per anar al col·legi, tant si era exigít com a uniforme com si no ho era. Però també s'usava per estar per casa i també per jugar pel carrer.

Per mudar es duïa la típica marinera, que les nenes també usaven. A l'hivern eren de color blau marí i a l'estiu, blanques.

El moment de passar del pantalon curt al llarg, entre els 12 i els 14 anys d'edat, era el de passar de nen a noi; i el d'adaptar la indumentària d'un home petit. Un entremig era el pantalon de golf; llarg, però no fins als peus, recollit a mitja cama.

En les noies el posar de llarg tenia una solemnitat

i una significació especials, que fins i tot es reflectia en una festa social.

En el darrer segle, el vestit dels homes no ha variat massa, en l'essencial; però sí molt en els detalls i en els complementos.

Els pantalons s'han portat més o menys curts i també més o menys estrets de camal, mentre que la cintura s'ha desplaçat entre la pitrera i el melic.

També les jaquetes han anat canviant la seva llargada i amplada, la forma de les solapes, el color dels teixits...

Elàstics i lligacames

Els elàstics eren un complement imprescindible, que més tard tingué la competència del cinturó. També hi havia que per a més seguretat portava elàstics i cinturó.

Les lligacames que usaven els homes eren una peça ben incòmoda i complicada, que ha desaparegut totalment.

La camisa era invariablement blanca i molt llarga i ampla, només s'obria fins a la cintura i s'havia de posar pel cap. Es portava coil i punys postissos i ben emmidonats, talment semblaven de cartró.

La corbata, en les seves diverses formes, era una peça indispensable, com també l'armilla, que fins i tot es portava a l'estiu.

Per abrigar, una ampla bufanda rebia el nom de tapabocues. Després vingué l'abric, en forma de jaqueta llarga, que recordava una mica l'antiga levita i que els més distingits anomenaven «sobretodo».

Encara he arribat a veure algunes capes, generalment de color negre o blau fosc.

El barret i el bastó completaven la indumentària dels senyors o dels menestrals els dies de festa.

La brusa i la granota

El vestit del treballador era la brusa o la bata del botiguer. La bata era una peça amb aire protocol·lari, com ho és la toga per als magistrats. Hi havia botiguer que no es treïa la bata en tota la setmana, ni per anar al banc a pagar una lletra o per fer el petit passeig d'havent dinat.

La brusa era una vestimenta ampla, que arribava a l'altura dels genolls. Els ramaders que venien al mercat del dissabte la portaven negra; els torraders de cafè, grisa; els carnisers, ratllada; els mossos d'estació, de tons blavosos; els de la fàbrica de calç de la baixada del molí, de color terrós.

També hi havia qui per treballar anava amb una camisa blava o grisa, i alguns hi portaven una armilla, sense cordar.

Més endavant la granota esdevingué la vestimenta típica de l'obrer manual.

Amb la guerra es produí una notòria transformació en la indumentària masculina. El barret i la corbata foren desterrats, com a símbol d'aburguesament. La jaqueta fou substituïda per la caçadora. Però ja alguns anys abans havia començat una evolució en el sentit d'una vestimenta més còmoda i de caràcter esportiu.

Hi havia un temps en què tothom portava alguna insígnia a la solapa. N'hi havia d'esportives, religioses, polítiques i també de marques de cotxes. Els primers anys de la postguerra, cada dissabte se celebrava la «Cuestación pro Auxilio Social». Unes senyorettes posaven als vianants la insígnia corresponent, que acreditava que s'hi havia contribuït. L'exhibició d'aquesta insígnia arribà a considerar-se obligatòria, especialment per assistir a algun espectacle i fins i tot per estar assegut a la Rambla prenent l'aperitiu. Més endavant ja s'inclogué el donatiu en el preu de l'entrada dels espectacles, i es deixà d'importunar la gent.

La moda femenina

La moda femenina sempre ha estat més complicada que la masculina. Han anat variant les formes, els colors, els teixits i especialment la llargada i l'amplada de les faldilles.

Al començament de segle la faldilla arribava fins als peus, i tenia una amplada considerable. Amb el temps s'anà escurçant i estrenyent. Pels anys vint ja es veieren minifaldilles de forma tubular.

En general les persones de certa edat no s'adaptaren fàcilment als nous corrents i fins època ben recent havíem vist faldilles fins als peus, al mateix temps que les joves les portaven per sobre el genoll.

També es mantingué una bona diferència entre la manera de vestir de la gent de la ciutat i la de les zones rurals.

Quan aquí la vestimenta s'havia transformat considerablement, els dissabtes vèiem les dones que venien a mercat amb les seves faldilles amples i llargues, i protegides amb un voluminós davantal.

També la roba interior era ampla i abundant, i de formes que ara trobaríem extravagants. Potser una de les peces més curioses eren uns pantalons, amples i llargs, oberts del mig. Això feia possible un espectacle que recordo haver vist, tocant la part exterior del absis de l'església de Sant Feliu. Una dona estava dreta, amb les cames eixamplades, mentre s'anava engrandint una petita bassa formada entre els seus peus.

Durant molts anys el vestit femení preocupà seriosament els moralistes, fins a extrems que ara considerariem ridículs. Encara que, ben mirat, una mica de precaució tampoc no fa cap mal. Però s'arribava a mesurar la decència per centímetres, i pel

nombre de peces que integraven la vestimenta interior.

També fou motiu d'escàndol la presència dels primers pantalons femenins.

Quan les noies començaren a practicar alguns esports s'adonaren de l'incòmode i poc pràctica que era la vestimenta usual, i s'adoptà primer la faldilla-pantaló, i després el pantaló, semblant al masculí. Si això passava en una pista esportiva no se'n feia cas, i segon qui ni tant sols se'n adonava. Però la presència al carrer d'una noia vestint pantalons es considerava provocativa.

Una altra qüestió que constituí pedra d'escàndol fou el presentar-se sense mitges. Estava rigorosament prohibida l'entrada al temple de les senyores que no portessin mitges. I això encara durava quan les característiques d'aquesta peça ja feien difícil comprovar si se'n portaven o si se'n anava sense.

Un complement molt usat per les senyores era el ventall. Més antigament també l'havien usat els homes. N'hi havia de moltes classes i qualitats. Des dels més simples de cartró, amb un mànec de fusta ordinària, fins als de seda, amb l'estructura de nacre, de vori o de fusta fina. En la seva utilització hi havia tot un protocol. S'havia de saber accionar amb elegància i ritme, obrint-lo i tancant-lo intermitentment. Aquest moviments compassats produïen els sons harmònics corresponents. A les temporades d'estiu, a la missa de dotze de l'església del Carme hi havia un desplegament de ventalls que semblava que formava part de la litúrgia.

«Què és un pijama?»

Pels senyors la cartera de mà era quelcom imprescindible en moltes ocasions. S'hi portaven especialment documents i llibres, però també tenia moltes altres utilitats. Quan no es considerava adequat que un senyor anés a comprar o portés un paquet, la cartera servia per dissimular. I així, dins una cartera de mà tant es podia portar una barra de pa o un enciam, com unes sabates per arreglar.

Quan vaig ésser pare per primera vegada, recordo que un dia sortia de la clínica amb la cartera atapeïda. Vaig trobar un conegut que em digué: — «Tu sempre tan ben documentat. En aquesta cartera ja hi deus portar algun incunable». S'equivocava una mica, però no del tot. La cartera anava plena de roba bruta, que havia tret de la «cuna».

Pels voltants de l'any trenta es va començar a generalitzar l'ús del pijama, per dormir. Abans, i la gent gran fins molt més tard, per dormir portaven una camisa, que podia ser especial o de les mateixes que es portaven durant el dia.

Encara pels anys quaranta hi havia qui desconeixia aquesta vestimenta nocturna. Recordo que un senyor vell i solter, que no podia sortir de casa, encarregà a una seva neboda que anés a visitar un

seu amic malalt. La neboda complí l'encàrrec i, de retorn, contà a l'oncle que el seu amic es recuperava molt bé. Que l'havia trobat assegut al llit, vestint un pijama molt elegant. L'oncle preguntà tot sorprès: —«Què és un pijama?».

Una gran novetat en la indumentària fou l'aparició de les fibres sintètiques. Es coneixien pel nom genèric de plàstic, i també pel de plexiglàs. Aquest darrer resultava una mica difícil de pronunciar o de recordar, i es podia sentir expressat amb múltiples i variades formes. Això donà ocasió a situacions gracioses, com la resposta que la mare d'una criatura que portava bragues de plàstic va donar a una senyora que li preguntà —«Aquestes bragues, són de persiglaça?»

Vestir-se de dol

A més de tot el que hem anat repassant hi havia les indumentàries especials: el dol, els uniformes, els hàbits.

En morir una persona, els seus familiars havien de posar-se dol. Això representava abstenir-se d'assistir a determinats actes i a tota mena d'espectacles. Però sobretot vestir de negre una bona temporada, que podia arribar a dos anys si es tractava de la mort del pare o la mare, o tota la vida, en cas de viudetat.

En general el dol era observat més rigorosament per les dones que pels homes. Ja hi havia homes que es posaven vestit totalment negre, amb

camisa blanca, o ratllada blanca i negra; i fins i tot n'hi havia que portaven la camisa negra. Però molts ho enlestien amb la corbata negra, o una franja negra a la solapa o un braçal.

Fins i tot les criatures més petites portaven algun signe extern del dol familiar. I així podíem veure una nena de mesos amb un llacet negre al cap.

Però era en l'element femení on el dol es manifestava amb més rigorositat. Vestit negre, mitges i sabates negres, arracades negres, i un mantell negre, que en les vídues recents tapava des del cap fins més avall de la cintura.

Hi hagué moments de la història ciutadana en

què el dol es feia palès en l'ambient ciutadà. En serien un exemple el moment de l'epidèmia de grip de l'any 1918, i els primers temps de la nostra postguerra.

Uniformes militars

Pel que fa als uniformes, en una ciutat petita com la nostra, hi destacaven molt. En les hores del passeig a la Rambla o a la Devesa, s'hi feien presents els diversos uniformes dels cossos de la guarnició.

Antigament, els vestits de color blau, amb trenzilles vermelles. El «ros», amb el corresponent «plu-

mero». La brillantor dels esperons i dels sabres. Les capes curtes dels oficials d'infanteria i les llargues dels artillers. Uns elegants tabards blaus adornats amb entorxats negres. Els dies de gala, els vistosos distintius i les condecoracions.

Més endavant s'imposà el color caqui i se simplificaren els elements.

En els primers mesos de la guerra l'uniforme militar fou substituït per la granota blava, distintiu dels milicians. Més endavant van reaparèixer discretament els uniformes, dels quals solia formar-ne part una jaqueta o una caçadora de cuir.

Acabada la guerra es veié pels nostres carrers un esclat de la indumentària militar. A part dels elements que integraven la guarnició, podíem veure els uniformes dels joves gironins que venien de permís i lluïen les boines vermelles del «Requeté», les vistoses capes del Regular, o les camises verdoses de la Legió. També es veié amb profusió la camisa blava de la Falange.

Els hàbits religiosos

Els hàbits religiosos abundaven especialment pels carrers de la ciutat vella. No era pas prohibit que els capellans passessin per la Rambla. Com s'ho haurien fet els que hi vivien?, però molts evitaven passar-hi, especialment a les hores de més concurrència. Podríem assegurar que alguns capellans no hi havien passat mai, si no era participant en un processó.

D'ençà de la Desamortització desaparegueren del nostre àmbit ciutadà els hàbits dels frares, fins que a l'any 1951 tornaren els dominics. Anteriorment s'havien establert aquí els jesuïtes i el cordismarians; però externament només es distingien del clergat secular per la faixa, i algun detall poc perceptible.

Els «hermanos» maristes cenyien la sotana, a la cintura, amb un cordó negre, rematat amb dues grans bories. Pel carrer portaven una capa curta. Del coll de la sotana en sortia el «pitet» distintiu de l'orde. Els de la *Doctrina Cristiana* portaven una capa llarga, amb mànigues simulades. També lluïen el «pitet», lleugerament més gran que el dels maristes.

Pels anys trenta els «hermanos» hagueren de deixar els seus hàbits per poder continuar dedicant-se a l'ensenyament. Després de la guerra tor-

naren a vestir l'hàbit; però els maristes prescindiren del «pitet», per ser un distintiu afrancesat, i les coses afrancesades en aquells moments no eren ben vistoses.

Els capellans vestien preceptivament la sotana, sobre la qual portaven un abric de la mateixa llargada, o el manteu. En algunes ocasions, manteu i abric simultàniament. A l'estiu alguns usaven una valona, que era més còmode que les peces d'abric.

El manteu era una peça ampla, solemne, que alguns portaven amb una distinció i elegància especial. A «can Belluga», que durant molts anys fou la sastreria gironina especialitzada en la confecció de roba talar, no tenien cap taulell prou gran per tallar el manteus, i ho havien de fer a terra, al bell mig de la botiga. El paviment era de fusta, i la seva netedat era conservada escrupolosament.

Encara havíem arribat a veure algun canonge o algun capellà castrense amb la botanadura de la sotana de color vermell o morat. En temps més reculats les dignitats eclesiàstiques anaven de llurs cases a la Catedral vestint els hàbits corals.

També hi havia seglars que, temporalment, vestien hàbit, com a conseqüència d'alguna prometença. Eren nombroses les senyores, com també algunes noies joves que portaven l'hàbit dels Dolors. Consistia en un vestit negre, i l'ensenyà platejada. Hi era inherent l'abstenció d'assistir a tota mena d'espectacles. Més minoritari era l'hàbit de Sant Josep: vestit morat amb un cordó groc. També hi havia el de la Mare de Déu de Carme.

En els primer temps de la postguerra es veien alguns homes, procedents del centre d'Espanya, amb l'hàbit de Jesús de Medinaceli. Sota un vestit normal portaven una camisa morada, i, en lloc de corbata, un cordó groc i morat.

Aquests hàbits proliferaven en èpoques de penúria, dificultats, malalties...

Moltes de les formes de vestir que hem contemplat han desaparegut o s'han transformat notòriament. En general la indumentària d'avui és més còmode, menys amanerada; més simple, menys protocol·lària; més esportiva, menys encarcerada; més utilitària, menys representativa; més igualitària, menys distintiva; més senzilla, però no pas menys cara.

En certa manera la transformació de la nostra indumentària no és més que un reflex de la transformació de la nostra societat.